

Test solidarnosti u vreme pandemije

Vesna Marjanović

Nakon tri meseca od uvođenja i nešto više od mesec dana od ukidanja vanrednog stanja, **Fondacija Centar za demokratiju** organizovala je debatu na temu „**Solidarnost tokom pandemije - odgovor civilnog društva u lokalnoj zajednici**“. U skladu sa temom i trenutkom, debata je 15. juna održana u popularnoj pandemijskoj formi webinaru. Ovaj otvoreni razgovor omogućio je uvid u iskustva sa kojima su se različite organizacije civilnog društva suočile tokom pandemije u svojim naporima da daju podršku građanima, i odgovore izazovima koji su se pojavili kao posledica zarazne bolesti Covid-19, uvođenja vanrednog stanja i mera Vlade i lokalnih samouprava.

Kada nastupe vanredne okolnosti prirodno je da nastupaju i novi prioriteta, a jedan od njih svakako je mobilizacija društva i uspostavljanje mreža solidarnosti i podrške građanima, posebno onim najugroženijima. Za Fondaciju Centar za demokratiju (FCD) kao organizatora ovog razgovora, bilo je značajno da procenimo koliko je društvo uspelo da podigne svoje kapacitete, posebno njen najorganizovaniji deo, a to su upravo organizacije civilnog društva.

Pretraživanjem reči „*solidarnost*“, danas se na internetu mogu naći stotine novih naslova i tekstova koji tretiraju ovaj pojam. Očigledno je da se u potrazi za osloncem u trenutku pandemije, ponovo traži novo značenje ove reči, ili primera gde se solidarnost pokazala na delu. Ili se možda za solidarnošću više tragalo sa sigurne fizičke distance nego u direktnom ljudskom kontaktu?

Šta se međutim dešavalo sa onima koji su najugroženiji, koji nemaju pristup internetu, niti mogu ostvariti osnovne potrebe?

Prikupljena svedočenja organizacija civilnog društva sa terena, pokazala su da je najveći problem bio inicijalni nedostatak dezinfekcionih sredstava, zaštitne opreme ali i nekih osnovnih namirnica kao posledice psihoze stvaranja zaliha. Ovaj period obeležila je i inflacija različitih pravnih akata (uredbi, odluka, rešenja), koji su zahtevali brzo tumačenje i primenu, ali i brzo prilagođavanje zbog čestih promena mera. Treći i ne manje važan segment, bilo je ograničenje pojedinih ljudskih prava kao posledica uvođenja vanrednog stanja, i potreba za praćenjem primene mera i primera ograničavanja tih prava.

Posebno značajnom pokazala se potreba za tačnim, objektivnim i pravovremenim obaveštavanjem. Građani su se u lokalnim sredinama, o epidemiji informisali putem nacionalnih medija, dok su mnogi lokalni mediji imali ograničen pristup ili nemogućnost da izveštavaju o broju zaraženih u svojim opštinama (Snežana Pavković). To je otvorilo put alternativnom obaveštavanju na društvenim mrežama koje su neproverene, nemaju zvaničnu potvrdu ili su potpuno netačne. Ovoj konfuziji svakako nije doprineo Zaključak o centralizovanju informacija Vlade Republike Srbije koji je Vlada donela i srećom brzo povukla, pod pritiskom javnosti i reakcija EU.

Nakon što smo usvojili termine „lažne vesti“ ili „post-istina“, pandemija COVID-19 je u Srbiju donela još jedan fenomen prikladnog naziva „infodemija“. O ovoj pojavi Fondacija Centar za demokratiju se već bavila u svojim analizama, i ona govori o zabrinjavajućoj situaciji u medijima, manipulacijama javnim mnjenjem putem tabloidnih sadržaja, neodgovornim izjavama pojedinih političkih predstavnika i pre svega gubitku poverenja građana u nezavisno novinarstvo i demokratske institucije. Ovaj duboki društveni i sistemski problem, nažalost nije krenuo putem ozdravljenja čak ni u situaciji kada je zdravlje ljudi moralo biti prioritet.

Kada je u pitanju saradnja lokalnih samouprava sa civilnim sektorom, ona je izostala jer je to nažalost slučaj i u redovnim okolnostima (Dejana Stevkovski). Uprkos preporukama Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU) i Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom, većina lokalnih kriznih štabova nije uključila postojeće kapacitete organizacija civilnog društva.

Slučaj Bor je i u javnosti ostao zapažen kao najnegativniji primer nerazumevanja ovlašćenja lokalnih samouprava u vanrednom stanju, i uloge organizacija civilnog društva. Podsetimo, Gradski štab za vanredne situacije u Boru, usvojio je 11 naredbi kojima se uvode mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava pozivajući se na Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama iako u Srbiji, pa ni na teritoriji grada Bora, nije proglašena vanredna situacija, već vanredno stanje. Po mišljenju većeg broja organizacija civilnog društva koje su reagovala na ove odluke i tražile njihovo povlačenje, ovaj štab je uveo mere odstupanja od ljudskih prava za koje nije ovlašćen ni Ustavom ni zakonima. Osim toga, svoju odluku o „uvođenju obaveze stavljanja na raspolaganje svih raspoloživih ljudskih resursa udruženja građana“ Gradski štab formulisao je na taj način, da je njegovo tumačenje moglo upućivati na uvođenje prinudnog rada koje je Ustavom zabranjeno. Čak je i volontiranje pri kriznim štabovima mesnih zajednica bilo podložno politizaciji. U kontaktu sa građanima i u pružanju pomoći, prioritet su imali aktivisti mreže volontera vladajućih stranaka, što se može shvatiti i kao deo predizborne kampanje koja je zvanično prekinuta uvođenjem vanrednog stanja (Branislav Markuš).

S druge strane, u Opštini Knjaževac gde se nalazi i kancelarija Timočkog kluba, lokalna samouprava nije se ni obraćala civilnom društvu sa posebnim zahtevima, mada su, iako male, ove organizacije imale kapacitete da pomognu. Uprkos tome, ocena je sa terena, da je opštinska vlast reagovala veoma odgovorno i pravovremeno. Zaštita starijih sugrađana smeštenih u domovima je bila potpuno zadovoljavajuća, funkcionisao je i sistem gerontodomaćica, a lokalna samouprava je svima, bez diskriminacije, podelila pakete sa zaštitnim maskama i sredstvima za higijenu. I tekstilna industrija u Knjaževcu proizvodila je besplatne maske za potrebe lokalnog stanovništva. Očigledno je da se i u drugim sredinama, solidarnost najbrže i najočiglednije pokazala u angažovanju kapaciteta za proizvodnju i šivenje maski.

Kao najbolji primer dobre prakse partnerske saradnje između lokalne samouprave i organizacija civilnog društva, istakao se grad Šabac. Njihova saradnja, posebno sa organizacijama Duga i Karitas koje se bave ranjivim grupama kao što su osobe obolele od HIV, osobe sa invaliditetom, i siromašni, uspešno traje već godinama što je kapacitete grada u trenutku pandemije, učinilo jačim. U Šapcu je nedavno, u okviru evropskog projekta Solicris – Solidarnost u vremenima krize, u koji je uključena mreža lokalnih samouprava zemalja EU i kandidata za članstvo u EU, održana međunarodna radionica na kojoj su razmenjena iskustva o načinu uključivanja građana i volontera u aktivnosti lokalnih vlasti u vreme zdravstvenih kriza. Ovaj primer rečito govori u prilog tezi da se mostovi solidarnosti prevashodno grade u redovnim okolnostima a da je nas epidemija zatekla u trenutku već postojećih velikih društvenih podela.

Epidemija je učinila da problemi ugroženih kategorija građana koji se nalaze u najtežoj situaciji, isplivaju na površinu – siromašni, ljudi bez krova nad glavom, osobe smeštene u kolektivnim centrima. Za ove posebno ranjive grupe, nije bilo posebnog kriznog štaba niti posebnih mera. Razgovor je pokazao da se nije dosledno poštovao princip pravičnosti kada je u pitanju pružanje socijalne pomoći svim ugroženim kategorijama stanovništva. Najveću podršku dobili su penzioneri, ali porodice sa decom kao posebno osetljiva kategorija, i to posebno one porodice koje su ostale bez ikakvih primanja, nisu dobile adekvatnu podršku.

Primećeno je i da se moć, odnosno javni uticaj pojedinih društvenih grupa, takođe odrazio na pojedine mere Vlade. Kao očigledan primer navedeno je relativno brzo rešeno pitanje šetanja pasa, dok je problem kretanja dece sa autizmom rešen tek pri samom kraju vanrednog stanja. Pritisak javnosti je dakle imao uticaj na odluke Vlade, čak i u vanrednim okolnostima (Žarko Šunderić).

Posebno je naznačen problem koji može imati dugoročne posledice, a to je činjenica da je veliki broj ljudi zbog epidemije ostao bez posla. I ovom se temom posebno bavila Fondacija Centar za demokratiju. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u poređenju sa poslednjim kvartalom 2019. godine, broj zaposlenih smanjen je za 60.800, od kojih je najveći broj (51.400) ostao bez posla u neformalnom sektoru. Istaknuta je veoma značajna uloga sindikata sa njihovom širokom infrastrukturu uz podsećanje da je UGS uputio otvoreno pismo sa deset pitanja Ministarstvu rada o merama zdravstvene i radno-pravne zaštite zaposlenih odmah nakon uvođenja vanrednog stanja.

Iskustvo pandemije značajno je samo ako je društvo naučilo neke lekcije i pripremlilo se za buduće izazove. Prethodni period pokazao je da se organizacije civilnog društva nisu dovoljno brzo samoorganizovale, niti su imale podsticaj od strane države da to učine. Ponašanje izvršne vlasti u lokalnim samoupravama pokazalo je njihovu nespremnost da uključiti građane koji su hteli da pomognu.

Neophodnost bolje i efikasnije koordinacije organizacija civilnog društva pokazala se kao prioritet. Na taj način, oslanjajući se više na svoje resurse, civilno društvo može snažnije uticati na vlast da prepozna neophodnost međusobne saradnje. Tako bi se bez dupliranja kapaciteta efikasnije organizovali potrebni volonterski servisi, pomoć aktivista, pružanje usluga, edukacija i umrežavanje. S tim u vezi, istaknuta je realna opasnost da će lokalne samouprave dodatno smanjiti projektno finansiranje i da je oko 50% opština i gradova to već učinilo, kao i da se u sadašnjim planovima ne naziru novi projekti koji bi se bavili posledicama pandemije ili sprečavanjem posledica eventualnog drugog talasa epidemije.

Neophodno je mapirati specifične potrebe pojedinih osetljivih grupa. U diskusiji se pojavio i predlog za takozvanim geografskim targetiranjem kada je u pitanju pomoć ugroženima. Građani koji žive u substandardnim naseljima, sigurno su siromašni te bi ovakav način organizovanja pomoći bio najefikasniji i imao bi najmanji procenat greške.

Epidemija COVID-19 koja sa sobom nosi posebnu dimenziju fizičkog distanciranja ljudi i sve veće oslanjanje na nove tehnologije, pokazala je potrebu za uspostavljanjem direktnijeg kontakta sa građanima. Ona je pokazala i neophodnost vraćanja poverenja u institucije, ulaganja u obrazovanje i istinito informisanje građana. Ona je otvorila i još jednu temu o kojoj se već godinama razgovara u međunarodnim organizacijama kao što je Savet Evrope, a u Srbiji do sada nedovoljno, a to je – da li je u današnje vreme pristup internetu postao posebna kategorija ljudskih prava koja bi trebalo da pripada svima?

*Uvodničari debate „*Solidarnost tokom pandemije - odgovor civilnog društva u lokalnoj zajednici*“ bili su: **Dejana Stevkovski** iz Građanskih inicijativa, **Branislav Markuš** koji je predstavljao Zrenjaninski socijalni forum, **Snežana Pavković** u ime Timočkog kluba iz Knjaževca i **Žarko Šunderić** iz Centra za socijalnu politiku. Medijator Danica Vučenić, novinarka.

U diskusiji su učestvovali i **Željko Mitkovski** iz Fondacije Divac, **Oliveira Jovičić**, zamenica generalnog sekretara Zaštitnika građana i **Sanja Popović-Pantić**, predsednica Udruženja poslovnih žena Srbije.

U ime organizatora Fondacije Centar za demokratiju, govorila je **Nataša Vučković**.

Webinar je organizovan u okviru projekta „Povezujemo tačke/Connecting the dots“, uz finansijsku podršku Balkanskog fonda za demokratiju i Norveške ambasade u Beogradu.